

УДК 340.15:342.565(438)”15/18”

DOI 10.37749/2308-9636-2021-1(217)-5

В. Н. Патlachук,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри теорії, історії права і держави та конституційного права,
Національний університет державної фіскальної служби України

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕЛІГІЙНИХ ПИТАНЬ У ПЕРШИХ ПОЛЬСЬКИХ КОНСТИТУЦІЯХ (XVI—XIX ст.)

У статті розглянуто особливості правового регулювання релігійних відносин в Артикулах Генріха Валуа 1573 р., Конституції Польщі 1791 р., Конституції Великого Герцогства Варшавського 1807 р., Конституції Царства Польського 1815 р. та Органічному Статуті Царства Польського 1832 р. Показано, що підходи до вирішення цих питань змінювалися у досить широкому діапазоні — від положень стосовно вирішення суперечок різних конфесій мирним шляхом — до визнання католицизму основною державною релігією.

Ключові слова: Царство Польське, Велике Герцогство Варшавське, конституція, релігійне питання, Артикули Генріха Валуа, кількість знаків, Органічний Статут.

Актуальність теми дослідження пов'язана з тим, що взаємовідносини церкви та держави з урахуванням постійних змін, які відбуваються у законодавчому полі України, стосуються питань гарантування прав людини та свободи віросповідання. Головним законодавчим актом, який забезпечує свободу віросповідання, є Конституція України. Інтереси церкви та держави перетинаються майже в усіх сферах суспільного життя в незалежності від політичної системи, державного устрою. Доцільним є звернення до історичного досвіду у сфері конституціоналізму, накопиченого зарубіжними країнами, у вирішенні релігійних питань. Інтерес до Республіки Польща є не випадковим, оскільки конституційні традиції у цій країні мають давню історію, і починаючи з XVI ст., було прийнято значну кількість конституційних актів, у яких значну увагу приділено релігійним питанням.

Аналіз публікацій показує, що релігійні питання у польських конституціях розглядалися фрагментарно українськими, білоруськими та російськими дослідниками, серед яких В. С. Кульчицький, М. П. Орзіх, Б. Й. Тищик,

Є. Г. Луферчик, І. М. Вібе та ін. Значну групу науковців складають польські дослідники, до числа яких відносять З. Заржинський, Й. Дамбровський, М. Каллас, Г. Гурський, З. Заржинський, К. Гжибовський, Т. Павлюк, С. Цебула та ін. Зважаючи на наявність значного матеріалу, накопиченого правовою доктриною, є потреба їх деталізації та систематизації.

Метою статті є розгляд особливостей правового регулювання релігійних відносин в Артикулах Генріха Валуа 1573 р., Конституції Польщі 1791 р., Конституції Великого Герцогства Варшавського 1807 р., Конституції Царства Польського 1815 р. та Органічному Статуті Царства Польського 1832 р.

Викладення матеріалів дослідження. У суспільно-політичних умовах, які склалися у Польщі наприкінці XVI ст., релігія вважалася ідеологічною основою держави, при цьому межі релігійної свободи були дуже обмеженими, а спроби зміни релігійних поглядів суворо каралися.

У цей історичний період у Польщі склалася ситуація, коли значна частина населення була не тільки католиками.

До представників інших релігій належали татари, які перебували на службі Короля та склали значну частину кінноти, православні, які мешкали в Україні, Білорусії та частково нинішньої Російської Федерації, за рахунок яких утримувалися військові контингенти на кордонах з Туреччиною та Кримським Ханством. Таким чином, виникла ситуація, коли влада повинна була вибудувати міжконфесійні відносини на засадах віротерпимості до інших релігій та забезпечувати їм місце у структурі Королівства. Як вказує польський дослідник З. Заржинський, перші спроби правового закріплення прав некатоліків датуються часами Короля Казимира III Великого [1]. При цьому висловлювалася думка ще у промові Павла Влодковича на Констанцькому соборі 1414—1418 рр., що «нікого не можна примусити вірити, бо віра не повинна бути необхідною», який захищав права людини, у тому числі язичників.

На початку XVI ст. в Європі поширилися процеси Реформації, що знайшло відображення у рішенні Сейму 1555 р. у місті Пейотрі, на якому шляхта висунула проєкт утворення національної церкви шляхом релігійного об'єднання у єдину церкву, що планувалося здійснити на підставі трьох пунктів: 1) підпорядкування церкви державі; 2) розрив із Римом, при тому, що Король повинен бути главою польської католицької церкви; 3) проведення національного собору. Незважаючи на ці проєкти, католицька релігія та її ієрархи зберігали свій виключний стан та суттєво впливали на процеси державотворення у Польщі. Доказом цього є те, що після смерті Короля Станіслава Августа обов'язки глави держави виконував примас Польщі архієпископ Гнезденський.

Артикули Генріха Валуа 1573 р. фактично стали першим польським конституційним актом. При розгляді цього питання необхідно вказати, що Артикули створювали модель конституційного устрою держави, в якій було обмежено королівську владу та затверджувалося виключне положення шляхетського стану.

Однією з причин підготовки Артикулів було те, що у 1572 р. помер король польський, великий князь литовський Сигізмунд Август, останній представник династії Ягеллонів, тому країна залишилася без свого правителя. Суспільно-політичні умови тодішньої Польщі ускладнялися участю у Лівонській війні з Московським Царством, постійним протистоянням з Кримським Ханством та Туреччиною. На додаток до цього, Польща зазнала впливу Реформації та виникла небезпека переростання релігійних розбіжностей у громадянську війну, в яку могли втрутитись, з однієї сторони, німецькі протестантські князі, а з іншої, католицька Священна Римська Імперія. Тому польська шляхта за пропозицією єпископа Жан де Монлюка вирішила звернутися до принца Генріха Валуа, який на той момент був спадкоємцем французького престолу. Розуміючи складність суспільно-політичної обстановки у Польщі, Генріх Валуа бажав закріпити своє положення шляхом встановлення чітких повноважень королівської влади та Сейму. З цієї причини був підготовлений документ, який увійшов в історію держави і права Польщі під назвою «Артикули короля Генріха Валуа 1573 р.» [2]. Питання, пов'язані з релігією, знайшли відображення у п. 2, згідно з яким правитель повинен був вирішувати будь-які суперечки різних конфесій мирних шляхом. Такий підхід, на думку авторів документа, давав змогу уникнути різного роду потрясінь, протистоянь, які могли створити в країні конфедерацію та привести до громадянської війни. Наявність такого пункту гарантувало забезпечення релігійного миру, який король обіцяв зберігати назавжди та не допускати будь-яких потрясінь з причин розриву чи незгоди у релігійних питаннях.

Отже, з точки зору науки конституційного права, Артикули Генріха мали всі ознаки конституції, визначали принципи взаємодії правителя та парламенту, свободи совісті та віросповідання. Незважаючи на цю обставину, цей документ не був введений в дію. Після узгодження з французькими юристами зміс-

ту Артикулів, король виїхав до Польщі для того, щоб зайняти місце правителя. Коронація відбулася 21 лютого 1574 р. у Вавельському соборі у місті Варшаві, яку проводив примас Польщі архієпископ Якуб Уханський. Під час цієї церемонії релігійні питання знову вийшли не перше місце через інцидент, пов'язаний з коронним маршалом краківським воеводою Яном Фірлеєм. Так, цей можновладець перервав коронацію та підійшов до короля з вимогою підписати три документа, які гарантували права та свободи протестантам. Враховуючи те, що Ян Фірлей прибув на вибори із солдатами та 27 гарматами, король Генріх змушений був підписати ці документи. Перебуваючи у Польщі, Генріх Валуа довів про смерть свого брата Карла IX, після цього в умовах секретності повернувся до Франції, щоб зайняти престол вже під ім'ям короля Генріха III Валуа.

З метою оцінки кількості актового матеріалу, присвяченого релігійним питанням, була використана методика О. Л. Копиленка та Б. В. Кінлюка, згідно з якою проведено розрахунки кількості знаків у загальному змісті нормативно-правових актів та їх частинах. На підставі цієї методики було встановлено, що загальна кількість знаків в Артикулах Генріха Валуа складає 14 640 зн., при цьому релігійним питанням присвячено 280 зн. (Табл. 1).

Конституція 1791 р. Територія Польщі протягом 1775—1792 рр. зазнала трьох розділів та фактично була поділена між Австрією, Пруссією та Росією. До числа факторів, які вплинули на прийняття Конституції 1791 р., необхідно віднести наступне. По-перше, польське суспільство не погоджувалося на знищення держави і готувалося до процесу відродження Речі Посполитої. По-друге, у той історичний момент Росія знаходилася у стані війни з Туреччиною та Швецією, тому склалася ситуація, коли виступ поляків міг мати успіх у боротьбі за відновлення незалежності. По-третє, у грудні 1790 р. у Речі Посполитій відбулися вибори, за результатами яких король Станіслав Август Понятовський

сформував парламентську більшість та прийняв рішення про підготовку Основного закону. Текст документа готувався Ігнацієм Потоцьким, депутатом Олександром Ліновським, маршалом конфедерації Станіславом Малаховським, священником Гуго Колоштаєм та італійцем Сципіоном Піатолі. Спочатку проекти, запропоновані для обговорення, були написані французькою мовою, а на початку березня 1791 р., текст документу був перекладений на польську мову під назвою «Реформа Конституції», який відомий сьогодні як «Конституція 3 травня». Необхідно зазначити, що цей документ базувався на конституційному досвіді США та просвітницьких ідей Англії та Франції, адаптованих до традицій польського державотворення. Конституція Польщі 1791 р. має велике значення для розвитку європейського та світового конституціоналізму. Так, відомий польський конституціоналіст Ян Ваславський зазначає, що I Річ Посполита є «піонером конституційного будівництва, оскільки Конституція 1791 р. стала першим кодифікованим європейським основним законом [3, с. 40].

Конституція 1791 р. складається з 11 розділів, які не поділялися на статті. Її текст починається словами «В ім'я Бога, Святої Трійці Єдиної», які необхідно розуміти, як бажання авторів документу показує зв'язок цього документу із християнською релігією. Така трактовка релігійних питань щодо обсягу релігійної свободи та пов'язаної з нею релігійної толерантності, як вважають польські дослідники, була відображенням канонічних положень у вигляді традицій підтримки католицької церкви [1]. Розміщення на першому місці статей, присвячених релігії, є символічним, з причини того, що є демонстрацією прихильності польської нації до католицької релігії та бажання дотримуватися віри батьків.

Так, у розділі 5 «Сейм та законодавча влада» зазначалося, що Сенат складається з 132 осіб, включаючи воевод, каштелянів і міністрів, а також католицьких єпископів. На додаток до цього, у розділі 7 «Король та виконавча влада» вказа-

но, що кожен з правителів, зійшовши на престол, складає присягу Богові та нації зберігати Конституцію. Публічне визнання правителем того, що він зобов'язаний своїм зведенням на престол «благодаттю Божою» підкреслювало священний характер його влади і відповідало літургійному помазанню, яке здійснював найвищий єпископ даної країни. При цьому у тексті документу зазначалося, що Королівська Рада мала складатися з примаса Польщі, як глави польського духовенства, що був одночасно головою Освітньої комісії. Таким чином, майже уся система освіти була підпорядкована католицькій церкві, що зміцнювало її вплив на усї суспільно-політичні процеси у державі.

На думку Т. Павлюка, Конституція 1793 р. була позитивно оцінена польським духовенством, доказом цього був той факт, що у костьолах відбулися поядчнї служби. Одночасно з цим, тодішній Папа Римський Пій VI у спеціальному посланні висловив свою вдячність Польщі за прийняття Конституції, яка мала чітко виражений конфесійний характер [4]. У літературі на цю тему висловлюються думки, що Конституція від 3 травня затверджувала Польщу як формально релігійну (католицьку) країну, але цей документ не гарантував повної релігійної свободи та рівних прав для всіх релігій. Незважаючи на ці погляди, необхідно вказати, що в тодішніх історичних умовах Конституція 1791 р. була прогресивною та включала компромісне рішення релігійних питань

Так, у преамбулі вказувалось на необхідність об'єднання суспільства для відродження Польщі. При цьому зазначалося, що Основний закон був прийнятий Королем разом із з об'єднаними станами, до числа яких входили шляхта, духовенство та міщанство у двох частинах Речі Посполитої — Польщі та Великому князівстві Литовському. У розділі I Конституції 1791 р., який був присвячений релігійним питанням, вказувалося, що римська католицька віра з усіма її законами визнавалася панівною. Перехід з неї до будь-якого віросповідання заборонявся і за це встановлювалося покарання.

Слід зазначити, що у Конституції 1791 р. не було чітко передбачено положення щодо накладання на віровідступників кримінальних покарань за вихід з католицької віри. В інших розділах Конституції регламентуються питання стосовно забезпечення католикам доступу до королівської влади та міністерських посад. Необхідно зазначити, що у той історичний період у Польщі існували дві католицькі конфесії, уніатська, вірменська, православна церкви, а також протестантизм. Наступне положення розділу I вказувало, що, оскільки католицька віра велить усім любити ближніх, держава повинна забезпечити спокій у релігійних питаннях та взяти під опіку людей будь-якого віросповідання. Виходячи з цього, у Конституції 1791 р. вказувалося про гарантії свободи усіх обрядів та релігій на польських землях у відповідності з місцевими звичаями та традиціями. При розгляді розділу I Конституції 1791 р. необхідно враховувати наявність значного числа людей, які сповідували православ'я, представників іудейського, вірменського та мусульманського населення.

З метою формування цілісної картини релігійних відносин, які склалися в Польщі у цей історичний період, необхідно вказати на низку релігійних питань, які розглядалися на засіданнях чотирирічного сейму, але не були включені до Конституції 3 травня. До їх числа відносяться: 1) створення спеціальної депутації з церковних справ, завданням якої був розгляд усіх суперечливих конфесійних питань, а також ведення переговорів зі Святим Престолом щодо укладення конкордату; 2) врегулювання податкових питань. Зокрема, було вирішено, що податок, який становив 20% від доходу, стягуватиметься з усього духовенства, за винятком бідних сільських парафіяльних священиків; 3) планування конфіскації єпископських благ, натомість яких мала виплачуватися державна зарплата. Ця конфіскація охоплювала лише майно Краківського єпископства. Також було скасовано

герцогство Сіер, яким з середини XV ст. володіли краківські єпископи.

Подальший розвиток історичних подій склався таким чином, що Конституція 1791 р. була чинною лише один рік. Росіяни не бажали миритися з втратою Польщі, заключили мирний договір з Туреччиною та Швецією і перекинули значні контингенти військ проти неї, яка не була спроможна самотійно відбити такий наступ.

Конституція Герцогства Варшавського 1807 р. була прийнята після окупації Францією Польщі та поразки Росії у війні з Наполеоном. Основною метою підготовки цього документу було створення союзної з Францією держави, встановлення буржуазного ладу, що забезпечувалося скасуванням кріпацтва, наданням прав та свобод її населенню, а також свободою віросповідання. Конституція впровадила систему управління державою відповідно до французького зразку, при цьому у ній були поєднані польські традиції з новими формами та принципами правління. За формою правління Герцогство Варшавське було конституційною монархією, правителями якої були представники саксонського дому. Згідно до Конституції Герцогства Варшавського, королем могла бути лише особа, яка сповідує римсько-католицьку релігію. Такий підхід відрізняється від змісту Конституції 1791 р.

До змісту Конституції 1807 р. увійшов розділ I, у якому врегулювалися релігійні питання: по-перше, це визнання католицької римської релігії державною; по-друге, регламентація усіх релігійних богослужінь, які є безкоштовними та публічними. Відповідно до ст. 3 Конституції 1807 р., Герцогство Варшавське поділялося на шість єпархій, одну єпископію та 5 єпископатів, а положення інших християнських конфесій регулювалося на основі Конституції, при цьому на євреїв накладалися різні обмеження. З метою упорядкування системи управління ст. 11 розділу III «Про Міністрів та Державну Раду» встановлювала, що до складу Державної Ради входили Міністр юстиції, Міністр внутрішніх

справ та релігійних культів, Міністр з воєнних справ, Міністр доходів і казначейств, Міністр поліції, Державний Міністр. Детальне регламентування повноважень вищих посадових осіб виконавчої влади проводилося на підставі Указу Фрідріха Августа від 20 квітня 1808 р. «Про правила функціонування Ради Міністрів». Даний нормативно-правовий акт передбачав відповідальність міністрів за результати їх діяльності, а також надавав право кожному громадянину подати скаргу на дії посадовців, які розглядалися спеціальним судом.

Зміст релігійних положень Конституції 1807 р. був результатом складних перемовин між Папою Римським та Наполеоном з обіцянками підтримки французів та укладення конкордату. При цьому на практиці права католицького духовенства були досить обмежені. Обсяг свободи та свободи релігії, включаючи свободу публічно виконувати усі релігійні культи індивідуально чи колективно, гарантувалося ст. 2 конституції, в якій вказувалося, що усі релігійні богослужіння є безкоштовними та публічними. На думку З. Заржинського, з цих положень неможливо зробити висновок щодо рівності християнських конфесій, не кажучи вже про рівність усіх релігійних об'єднань [1]. Незважаючи на таке широке визначення релігійних прав і свобод та гарантування у ст. 4 усім громадянам рівних можливостей їх реалізації, це положення не виконувалося на практиці. Так, єврейське населення, яке відіграло домінуючу роль серед нехристиянських конфесій, згідно з указом 1808 р., на 10 років втратило свої громадянські та політичні права шляхом позбавлення їх виборчого права.

Державна влада, встановлена за підтримкою Наполеона, реалізовувала підхід імператора стосовно того, що держава здійснювала адміністративний нагляд за релігійними громадами та організовувала консисторію з двох протестантських конфесій — кальвіністів та лютеран. У Герцогстві Варшавському усі конфесійні справи, включаючи адміністративний нагляд за ними, належали

Міністру внутрішніх справ, який, відповідно до ст. 11 Конституції 1807 р., фактично був міністром з релігійних питань. Наглядові повноваження державної влади над діяльністю католицької церкви не були чітко визначені, що приводило до значних проблем. Так, згідно ст. 24 конституції, король мав право висувати кандидатів на посади єпископів, а Міністр внутрішніх справ та підлеглі йому префекти впливали на прийняття кандидатів до релігійних орденів та семінарій. При цьому священнослужителі виконували різні важливі державні функції та підлягали охороні при їх виконанні. Наприклад, з набуттям чинності з 1 травня 11 травня 1808 р. Наполеонівського Кодексу на території Князівства, священнослужителі виконували функції посадовців цивільного стану при укладанні світських шлюбів та інших справ.

Конституція Царства Польського 1815 р. Конституція Царства Польського була прийнята в результаті спільної перемоги Англії, Пруссії, Російської імперії та Австрійської імперії над Наполеоном. У травні 1815 р. на Віденському Конгресі було прийнято рішення, згідно з яким Герцогство Варшавське змінило свою назву на Царство Польське і увійшло до складу Російської імперії. З метою закріплення імперської влади, Олександр I видав наказ щодо розробки Конституції Царства Польського, яка була затверджена 15 березня 1818 р. на засіданні Польського Сейму у Варшаві.

У розділі II Основного Закону «Загальні гарантії» увійшли положення, присвячені правовому регулюванню релігійних питань. Так, ст. 11 вказувала, що римсько-католицька релігія, яку сповідує більшість населення жителів Царства Польського, буде предметом особливої уваги з боку російської влади. При цьому зазначалося, що не можуть порушуватися права на свободу віросповідання інших конфесій, а також те, що представники усіх релігій користуються рівними громадянськими та політичними правами. На думку З. Заржинського, незважаючи на наявність цього положення, статус католицької церкви у цьо-

му документі був послаблений з причини того, що Царство Польське було пов'язане нерозривним союзом з Російською імперією, тобто країною з абсолютистською, релігійною системою, де православні конфесії були на першому плані [1]. Згідно зі ст. 12 цього документа, духовенство усіх віросповідань знаходиться під заступництвом та наглядом уряду та повинно дотримуватися усіх діючих у Царстві Польському законів. Наявність даного положення означало повний контроль російської влади над діяльністю, функціонуванням та виконанням своїх обов'язків представниками всіх конфесій. Наступна ст. 13 торкалася питань майна, яке належало духовенству на території Царства Польського. Так, у ній вказувалося, що майно, яким володіє римсько-католицьке і греко-уніатське духовенство, а також те, яке може бути їм надано за особливим розпорядженням російського імператора, оголошується невідчужуваним. На додаток до цього, у змісті цієї статті вказувалося, що уряд царства може виділити духовенству державні землі, які забезпечать його існування.

Інтерес викликає ст. 14 Конституція Царства Польського 1815 р., у якій вказується, що в Сенат Царства Польського повинні увійти єпископи римсько-католицького віросповідання, а також один греко-уніатський єпископ. Тобто, російська влада відновлювала порядок та історичну традицію того, що до Сенату Польщі завжди входили римсько-католицькі єпископи. З метою підтримки інших релігійних конфесій у ст. 15 Конституції Царства Польського встановлювалося, що духовенство євангелістсько-агбурського та євангелістсько-реформатського віросповідання буде отримувати щорічну субсидією від держави.

На відміну від Конституції Великого Герцогства Варшавського 1807 р. у Конституції 1815 р. не знайшло відображення положення стосовно обов'язкової участі духовенства в укладанні шлюбів та інших питань, пов'язаних із цивільно-правовими відносинами. На думку С. В. Пахвана, такий підхід пов'язаний з

тим, що «набуття чинності французького Цивільного кодексу в Герцогстві Варшавському викликало невдоволення населення, оскільки цей документ не враховував традиції та моральні засади польського державотворення, у якому католицька релігія відіграла значну роль» [5, с. 417—418]. Враховуючи цю обставину, на засіданнях Сейму 1818 р. розглядалося питання стосовно необхідності узгодження положень цивільного законодавства та канонічного права католицької церкви. Як вказують С. В. Кодан та С. О. Февральов, така позиція польських можновладців призвела до того, що 1 жовтня 1820 р. за розпорядженням Олександра I була створена комісія з членів Державної Ради та Сейму Царства Польського з метою підготовки проекту Цивільного уложення [6]. Така комісія проводила кодифікаційні роботи протягом 1821—1825 рр., але після смерті імператора припинила діяльність.

Органічний Статут Царства Польського 1832 р. У результаті революційних подій 1830—1831 рр. російське панування у Царстві Польському отримало нове юридичне оформлення, що призвело до припинення Конституції 1815 р. Замість цього документа був прийнятий Органічний Статут Царства Польського, введений в дію Маніфестом імператора Миколи I «Про новий порядок управління та утворення Царства Польського» від 14 лютого 1832 р. Основним завданням Органічного Статуту було закріплення російського панування та недопущення листопадових революційних подій 1830—1831 рр.

Релігійні питання розташовані у різних розділах Органічного Статуту, зокрема: у розділі I «Загальні положення»; розділі III «Про дворянські збори, окружні (муніципальні) збори та про воеводські ради». Так у змісті ст. 5 гарантувалася свобода віросповідання для будь-яких релігійних конфесій та вказувалося, що будь-яке богослужіння може бути відправлено відкрито та без перешкод, на що уряд царства дає свої гарантії. На додаток до цього, зазначалося, що священнослужителі усіх віросповідань

знаходяться під заступництвом уряду та повинні дотримуватися встановлених законів. При цьому у тексті Органічного Статуту лицемірно вказувалося, що римсько-католицька церква завжди матиме особливі права та привілеї. Розглядаючи зміст цього положення необхідно вказати, що російська влада підпорядкувала собі вибір кандидатів на місце архієпископів, єпископів та інших вищих ієрархів, що раніше було виключною прерогативою Папи Римського. Згідно ст. 6, фундашеве майно, яке належало римсько-католицькому та греко-уніатському духовенству, визнавалося невідчужуваною власністю кожної з конфесій. На практиці положення цієї статті порушувалися російською владою, яка втручалася в діяльність католицького кліру та передавала костьоли та монастирі до ведення московського патріархату. Наприклад, землі, на яких нині знаходиться Почаївська Лавра, були подаровані римсько-католицькій церкві у 1597 р. княгинєю Анною Єрофеевою-Гойською. Російська влада 25 жовтня 1831 р. передала цю релігійну споруду із прилеглою земельною ділянкою московському патріархату. Органічний Статут закріплював право священників брати участь у роботі місцевих органів влади, оскільки у ст. 48 та ст. 50 вказувалося, що настоятелі, вікарії, священники мають право приймати участь у воеводських зібраннях.

Підводячи підсумки розгляду Органічного Статуту 1832 р. необхідно навести думку М. К. Любавського, що після польського повстання 1830—1831 рр. римсько-католицьке духовенство зазнало значних утисків, зокрема, шлюби між православними та католиками вважалися недійсними, якщо вони не були укладені у православних церквах, а діти від цих шлюбів обов'язково, під загрозою притягнення до кримінальної відповідальності, мали виховуватися відповідно до православних традицій [7, с. 401]. Іншим напрямком наступу російської влади на права католицької церкви стала поява судових справ відносно переходів з православ'я до католицизму, які почалися

за ініціативою губернської влади у Києві. Як вказує І. М. Вібе, російська влада стала масово закривати католицькі монастирі та переводити монастирських селян до державних [8].

Висновки. Історично склалося так, що держава у Польщі завжди взаємодіяла з релігією. Католицька церква в усі часи мала величезний вплив та авторитет у цій країні. Аналіз кількісних показників п'яти польських конституційних актів XVI—XIX ст. показує, що релігійним питанням не було приділено значної уваги, зокрема, що кількість знаків у положеннях, пов'язаних з цими питаннями, коливається від 2000 у Конституції 1807 р. до 1115 у Конституції

1815 р. Відносні значення цього актового матеріалу, тобто їх перерахунок у проценти від загальної кількості знаків показало, що найбільший їх обсяг — 4,1% припадає на Конституцію 1815 р, а найменший — 1,2% на Конституцію 1807 р. Незважаючи на те, що кількість актового матеріалу, присвяченого релігійним питанням по відношенню за загального обсягу усіх розглянутих конституційних актів є незначною і коливається у межах 2—4%, вони мають велике значення, оскільки католицизм у цій країні в усі часи виступав одним із системоутворюючих факторів зародження та розвитку польської державності.

Список використаної літератури

1. Zarzycki Z. Wolność religijna w pierwszych polskich konstytucjach do połowy XIX w. *Studia z prawa wyznaniowego*. 2010. Т. 13. Рр. 25—44.
2. Szukala Michal. Arykuly henrykowskie: pierwsza konstytucja Rzeczypospolitej. URL: <https://dzieje.pl/aktualnosci/artykuly-henrykowskie-pierwsza-konstytucja-rzeczypospolitej> (дата звернення 08.03.2021).
3. Ваславский Я. И. Конституционные условия для демократии: сравнительный анализ: монография. Москва: МГИМО-Университет, 2008. 192 с.
4. Pawluk T. Sprawy wyznaniowe w Konstytucji 3 Maja. *Prawo Kanoniczne*. 1992. Вып. 35 (1—2). Рр. 3—13.
5. Пахван С. В. История кодификации гражданского права: в 2 т. СПб.: [Тип. 2-го Отд-ния Собств. Е. И. В. Канцелярии], 1876. Т. 2. 485 с.
6. Kodan S. V., Fevralev S. A. Местное право Царства Польского: формирование, источники, трансформации (1815—1917 гг.). *Социодинамика*. 2013. № 3. С. 246—295. URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=468 (дата звернення: 10.03.2021).
7. Любавский М. К. История западных славян (прибалтийских, чехов и поляков). Москва: Тов-во скоропечатни А.А. Левенсон, 1917. 473 с.
8. Вібе І. Н. Вероисповедальная политика самодержавця в Западном крае: (1830—1855): автореф. дис. ... канд. истор. наук по спец.: 07.00.02. Санкт-Петербург, 2009. 27 с.

References

1. Zarzycki Z. Religious freedom in the first Polish constitutions until the mid-nineteenth century. *Studies in religious law*. 2010. Т. 13. Рр. 25—44.
2. Szukala Michal. Arykuly henrykowski: the first constitution of the Republic of Poland URL: <https://dzieje.pl/aktualnosci/artykuly-henrykowskie-pierwsza-konstytucja-rzeczypospolitej> (date of appeal: 08.03.2021).
3. Vaslavskij Y. A. Konstitucionnye usloviya dlya demokratii: sravnitel'nyj analiz: monografiya. Moskva: MGIMO-Universitet, 2008. 192 s.
4. Pawluk T. Religious matters in the Constitution of May 3. *The canonic law*. 1992. Вып. 35 (1—2). Рр. 3—13.
5. Pahvan S. V. Istoriya kodifikacii grazhdanskogo prava: v 2 t. SPb.: [Tip. 2-go Otd-niya Sobstv. E.I.V. Kancelyarii], 1876. Т. 2. 485 s.
6. Kodan S. V., Fevralev S. A. Местное право Carstva Pol'skogo: formirovanie, istochniki, transformacii (1815—1917 gg.). *Sociodinamika*. 2013. № 3. Рр. 246—295. URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=468 (date of appeal: 10.03.2021).

7. Lyubavskij M. K. Istorija zapadnyh slavyan (pribaltijskih, chekhov i polyakov). Moskva: Tov-vo skoropечатni A. A. Levenson, 1917. 473 s.

8. Vibe I. N. Veroispovedal'naya politika samodержavcya v Zapadnom krae: (1830—1855): avtoref. dis. ... kand. istor. nauk po spec.: 07.00.02. Sankt-Peterburg, 2009. 27 p.

Патлачук В. Н. Правовое регулирование религиозных вопросов в первой польской конституции (XVI—XIX вв.).

В статье рассмотрены особенности правового регулирования религиозных отношений в Артикулах Генриха Валуа 1573 г., Конституции Польши 1791 г., Конституции Великого Герцогства Варшавского 1807 г., Конституции Царства Польского 1815 г. и Органического статута Царства Польского 1832 г. Показано, что подходы к решению этих вопросов изменялись в достаточно широком диапазоне — от положений по решению споров различных конфессий мирным путем — к признанию католицизма основной государственной религией.

Ключевые слова: Царство Польское, Великое Герцогство Варшавское, конституция, религиозный вопрос, Артикулы Генриха Валуа, количество знаков, Органический Устав.

Patlachuk V. N. Legal regulation of religious issues in the first polish constitutions (XVI—XIX centuries).

The relevance of the topic of the study is due to the fact that the relationship between the Church and the state in the Republic of Poland have ancient historical traditions, since, since the XVI century, in this country, there was a significant number of constitutional acts in this country in which considerable attention was paid to religious issues. In the articles of Henry Valua, these issues were reflected in paragraph 2, according to which the ruler had to solve any disputes of different confessions peacefully. This approach, according to the authors of the document, allowed to avoid various kinds of shocks, confrontations that can create in the country to the Confederation and lead to a civil war. The presence of such an item guaranteed a religious peace that the king promised to preserve forever and not to allow any shocks for reasons or disagreement in religious issues. In the Constitution of 1791, articles devoted to religions were placed in the first place that was proof of the commitment of the Polish nation to the Catholic religion and the desire to adhere to the faith of parents. In Chapter 7, «King and Executive Authority» indicated that each of the rulers, having descended to the throne, is oath to God and the nation to preserve the Constitution. At the same time, in the text of the document it was noted that the Royal Council had to consist of a primate of Poland as the heads of the Polish clergy, which was simultaneously the head of the educational commission. The Constitution of 1807 included a section in which religious issues were regulated: firstly, this is the recognition of the Catholic Roman religion by the state; Secondly, the regulation of all religious liturgies that are free and public. In the Duchy of Warsaw, all confessional affairs, including administrative supervision, belonged to the Minister of Internal Affairs, which in accordance with Art. 11 of the Constitution of 1807, in fact, was Minister for Religious Issues. The Constitution of the Kingdom of Poland in 1815 contained the provision that the Roman Catholic religion, which professes the majority of the population will be the subject of special attention from the Russian authorities. It was noted that the rights to freedom of religion of other denominations can not be violated, as well as representatives of all religions enjoy equal civil and political rights. The organic statute of 1832 guaranteed freedom of religion for any religious denomination and the departure of worship is open and without interference. It was also noted that the clergy of all religions are under the patronage of the Government and must comply with established laws. Despite the fact that the number of actual material devoted to religious issues in relation to the total volume of all considered constitutional acts is insignificant, since Catholicism in this country at all times acted as one of the system-forming factors of the origin and development of Polish statehood.